

Dr. sc. Salih KULENOVIĆ, prof. emeritus

Univerzitet u Tuzli

Mr. sc. Nihad KULENOVIĆ, dipl. iur.

JP Elektroprivreda BiH d.d.-Sarajevo,

Zavisno društvo Rudnici „Kreka „ d.o.o.-Tuzla

ZNAČAJ ETNOLOŠKIH ISTRAŽIVANJA U OČUVANJU TRADICIJSKIH VRIJEDNOSTI IZ OBLASTI DUHOVNE I MATERIJALNE KULTURE NA PROSTORU TUZLANSKE REGIJE

Apstrakt: *Proučavanje etničkih pojava i procesa na teritoriji sjeveroistočne Bosne krajem 19. i u prvoj polovini 20. vijeka i intenzivirano sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća pa sve do danas pruža jedinstven uvid u tragove materijalne i duhovne kulture naroda koji živi u ovoj regiji, ali i promjene koje su uslovljene društveno-ekonomskim napretkom i mijenjanjem strukture stanovništva.*

Kontinuirani rad stručnjaka raznih profila (arheolozi, etnolozi odnosno kulturni antropolozi, historičari) Zemaljskog muzeja, Muzeja istočne Bosne, a znatno kasnije i Zavoda za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona je uspješno sačuvao od zaborava cjelokupni život iz prošlih vremena stanovništva na promatranom području.

Arheološka i etnološka istraživanja vršena na različitim lokalitetima ukazuju na neprekidni tok života od prahistorije do savremenog doba, a bogati narodni život prezentiran je kroz tradicionalnu materijalnu kulturu (izgradnja kuća, pomoćnih objekata, zatim narodna privreda-stočarstvo, ratarstvo, zanati) i duhovnu kulturu (narodni običaji i vjerovanja vezana za ženidbu, udaju, rođenje djeteta, smrt).

Intenzivni proces industrijalizacije započeo uspostavom austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini prouzrokovao je ne samo socio-ekonomski razvoj nego i veoma brzo odumiranje zanatske proizvodnje, zatim smanjenje agrarnog

stanovništva i rast industrijske populacije praćen padom nataliteta. Pojedini narodni običaji naprosto su iščezli pod udarom modernizacije.

Etničke pojave i procesi koji su sada prisutni ireverzibilno utiču na kulturni obrazac karakterističan za ovaj dio Balkanskog poluostrva, što ukazuje na nužnost intenziviranja rada na polju etnoloških i uopšte kulturoloških proučavanja prošlosti kao modusa očuvanja cjelokupne narodne baštine.

Ključne riječi: etničke pojave i procesi, materijalna i duhovna kultura

ZNAČAJ ETNOLOŠKIH ISTRAŽIVANJA U OČUVANJU TRADICIJSKIH VRIJEDNOSTI IZ OBLASTI DUHOVNE I MATERIJALNE KULTURE NA PROSTORU TUZLANSKE REGIJE

Raznovrsnost društvenog života određene zajednice, njezina cjelokupna duhovna i materijalna kultura te običaji podneblja uvjetovani su nizom antropogeografskih faktora koji determiniraju jedinstven kulturološki obrazac kao svojevrsnu paradigmu promatranog prostora.

Identifikacija promatranog podneblja u kulturološkom pogledu obuhvata tragove materijalne i nematerijalne forme ljudske egzistencije koji su neophodni za razumijevanje toka društvenog razvoja i odnosa među različitim grupacijama unutar zajednice.

Narodni život ,sve njegove vanjske manifestacije i promjene koje su tokom vremena oblikovale ljude i njihovu kulturu na prostoru Bosne i Hercegovine ukazuju na kontinuitet življenja od prahistorije, bogatu prošlost i neophodnost spoznavanja društvenih pojava i procesa kroz prizmu arheologije i kulturne antropologije.

Rekognosciranje, istraživanje, proučavanje i klasificiranje kulturnog blaga te njegova afirmacija i sistematična zaštita su aktivnosti koje ne bi bile moguće bez postojanja Muzeja kao institucija kulture ključnih za spoznavanje faza razvoja društva i svih promjena čovjekove sredine kroz civilizacijski razvoj.

Značajan doprinos proučavanju kulturno-antropoloških karakteristika stanovništva na teritoriji današnje lukavačke Opštine predstavljaju i etnološka istraživanja na jugoistočnom dijelu planine Ozren (Vasiljevci, Mičijevići, Stupari, Tumare, Gornja i Donja Brijesnica, Sižje i Velino Selo).

Prošlost i narodni život Ozrenjaka je svojevremeno istraživao, obradio i objavio 1952. godine Milenko S. Filipović u svom naučnom radu „Ozrenjaci ili

Maglajci“¹, a osvrnuo se na *porijeklo današnjeg srpskog stanovništva, tradicionalnu privredu, kuću i druge zgrade, mušku i žensku narodnu nošnju, društvene ustanove i odnose (zadrugu, rod, agrarne odnose, mobu i zajam, komune, pravo na red u poredovničkim mlinovima, seoske knezove, nagrade za ubijenog vuka), običaje (slava i molitva, koledare, običaje na badnji dan i Božić kao i običaje o ostalim praznicima preko godine), posmrtno i pogrebne običaje i razne druge običaje i vjerovanja.*

Na kraju, autor ovog rada piše ukratko i o *muzičkim instrumentima* koji su bili u upotrebi na Ozrenu (gusle, gajde, „tamburice“ i šargije). U navedenom radu Milenko S. Filipović ističe da se srpsko stanovništvo ovog dijela Ozrena po mnogim etnološkim osobenostima razlikuje od Srba u susjednim predjelima.²

Povoljan geografski položaj Gračanice, obilje površinskih i podzemnih voda i povoljna klima su ovaj kraj od davnina činili mjestom pogodnim za život. Za proučavanje prošlosti stanovništva ovog dijela sjeveroistočne Bosne važno je uočiti značaj poljoprivrede i njezinu povezanost sa ostalim granama narodnog privređivanja, a razvijen agrar zatekla je i turska vlast.

Burni događaji iz vremena seobe naroda odrazili su se i na etničke prilike na teritoriji današnje Bosne i Hercegovine. U prvim stoljećima ranog srednjeg vijeka u kulturnom pogledu osjetan je uticaj hristijanizacije Slavena, a taj proces započeo je odmah nakon njihovog doseljavanja na ove prostore.

U doturskom periodu u oblasti Usore i Soli kojima je pripadao i gračanički kraj živjelo je isključivo slavensko stanovništvo. Stranog etničkog elementa u sjeveroistočnoj Bosni nije bilo, osim rudarskih stručnjaka Sasa, koji su ovdje bili nastanjeni.³

Dolaskom turske uprave na teritoriju Bosne i Hercegovine etničke su se prilike mijenjale usljed stalne ekspanzije otomanske imperije prema ugarskim teritorijama.

Doseljavanje pravoslavnog stanovništva je bilo intenzivirano, a veliki broj domicilnog stanovništva je napuštao kuće i selio se na teritorije koje Osmanlije još nisu bile zauzele. Kontinuirane migracije su uticale na etničku sliku stanovništva i etničke prilike. Značajno je napomenuti i naseljavanje

---

¹ Filipović S.Milenko, *Ozrenjaci ili Maglajci*, GZM, NS,Sv.VII, Sarajevo, 1952., 337-374.

² Salih Kulenović, Mihad Sakić, *Rezultati dosadašnjih arheoloških i etnoloških istraživanja na prostoru Općine Lukavac*, Zbornik radova sa naučne konferencije Kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe Općine Lukavac, INDA d.o.o. Lukavac, Lukavac 2015., str.17-18.

³ Salih Kulenović, *Gračanica i okolina-antropogeografske i etnološke odlike*, Muzej istočne Bosne, DD“GRIN“, Gračanica, 1994., str.263.

vlaškog stanovništva koje je, nastanivši teritoriju sjeveroistočne Bosne, prešlo rijeku Bosnu i kretalo se na zapad ka porječju Ukaine i Vrbasa.⁴

Proces islamizacije Bosne i Hercegovine započet uspostavom osmanske vlasti značajno je uticao na etničke prilike. Važno je istaći da Turci na početku nisu vodili politiku islamizacije ni u kakvom obliku, a islam je prvo počelo prihvatati sitno plemstvo, zatim Vlasi, vojnici i martolosi nakon što su im ukinute povlastice. U sjeveroistočnoj Bosni šire pristupanje islamu nastalo je 1526. godine nakon propasti Ugarske.⁵

Veliki bečki rat od 1683-1699. doveo je do novih migracija i promjene strukture stanovništva⁶, a jaka migraciona struja muslimanskog stanovništva iz istočne Hercegovine trajala je čitav 19. vijek i nastavila početkom 20. vijeka.⁷

Sve navedene okolnosti su uticale na narodne običaje stanovništva i cjelokupnu materijalnu i duhovnu kulturu. Seoske narodne nošnje gračaničkog kraja pripadaju srednjobosanskim i djelomično posavskim nošnjama. Sve do početka 20. vijeka tradicionalne nošnje gradskog stanovništva, bez obzira na nacionalnu i konfesionalnu pripadnost, bile su prilično ujednačene i pod uticajem „carigradske mode“.

Sve do našeg vremena, društveni običaji u gračaničkom kraju odvijali su se prema utvrđenim normama patrijarhalnog života u kojima je sačuvan znatan broj starih slavenskih elemenata.⁸

Svadbeni običaji Bošnjaka i Srba u gračaničkom kraju pokazuju veliko bogatstvo, mada su se neki od njih tokom vremena potpuno izmijenili.

Običaji i vjerovanja oko smrti i kod Bošnjaka i kod Srba uglavnom su u skladu sa njihovim religijama, ali i kod jednih i drugih postoje neki pogrebni običaji koji s njihovim religijama nemaju ničeg zajedničkog (npr. vjerovanje u vukodlaka, prolijevanje vode za pokojnikom, naricanje za umrlim i sl.).⁹

Usmeno narodno stvaralaštvo i pripovijetke upotpunjuju etničku sliku podneblja i govore nam o vremenu kada su nastale i velikoj duhovnoj snazi naroda gračaničkog kraja.¹⁰

Sistematska etnološka istraživanja na širem prostoru površinskog kopa uglja Šikulje vršena su u periodu od 1985-1987. godine. Istraživanjima su

---

⁴ idem, str.148-149.

⁵ idem, str.150-151.

⁶ idem, str.153-154.

⁷ idem, str.154-155.

⁸ idem, str.265.

⁹ idem, str.266.

¹⁰ idem, str.266.

obuhvaćena sljedeća naselja: Crveno Brdo, Hrvati, Dedići, Huskići, Prline, Šikulje i naselja sve do Dobošnice Polje.¹¹

Istraživane su *granice i imena naselja, klimatske i hidrografske prilike, položaj prema susjednim područjima i komunikacijama, izgled terena u vrijeme početka radova na površinskom kopu*, istražena je *tradicionalna privreda* (zemljoradnja, voćarstvo, stočarstvo, pčelarstvo, vodenice, prenos i transport dobara, zanatstvo, počeci eksploatacije uglja i trgovina), zatim *položaj i tipovi naselja, groblja, kuća, pokućstvo i privredne zgrade i vodosnabdijevanje*.

Etničke osobine stanovništva, govor, običaji oko rođenja djeteta, svadbeni običaji, pogrebni običaji i vjerovanja i običaji i vjerovanja u vezi izgradnje kuće su također istraživani tom prilikom.¹²

Socijalne i demografske promjene u savremenim društvima su karakteristika ekspanzije industrijske proizvodnje i uslužnih djelatnosti, a sve to je praćeno *valom migracija na relaciji selo-grad* i smanjenjem broja stanovništva u ruralnim sredinama.

Modernizacija svih segmenata života i rada čovjeka dovela je i na teritoriji Opštine Lukavac do negativnih trendova depopulacije uzrokovanih socio-ekonomskim faktorima. Pad nataliteta i migracije su u tolikoj mjeri uticale na strukturu stanovništva i njegovu brojnost, a ovakvu situaciju su pogoršala ratna dešavanja u periodu od 1992-1995.

Osvrćući se na prošlost Smoluće, narodni život, običaje i cjelokupnu kulturu i historiju stanovništva, Maksimović (Stevan) Radoslav u knjizi pod nazivom *Smoluća i njeni ljudi: u prošlosti i sadašnjosti, a budućnost?* iznosi surovu realnost laganog iščezavanja naroda koje je započelo mijenjanjem strukture radno aktivnog stanovništva u doba SFRJ, a ubrzano posljednjim ratnim zbivanjima.¹³

Promjene u načinu života uvjetovane društveno-ekonomskim razvojem kao i nestanak nekih tradicionalnih zanata na seoskim područjima tokom dvadesetog stoljeća pružaju izvanredan uvid u suštinu, dinamiku i obim etničkih procesa i promjena na tlu Bosne i Hercegovine, a posebno na prostoru velikih industrijskih bazena kao što je tuzlanski.

---

¹¹ Cilj etnoloških istraživanja bio je da se sagledaju etničke i demografske prilike kao i cjelokupna kulturno- historijska baština na navedenom prostoru kojeg zahvata eksploataciono polje, a i da se pomogne Rudnicima „Kreka“ u iznalaženju najpovoljnijih lokacija za izgradnju eventualno novih naselja za stanovništvo koje se izmješta.

¹² Salih Kulenović, Mihad Sakić, *Rezultati dosadašnjih arheoloških i etnoloških istraživanja na prostoru Općine Lukavac*, Zbornik radova sa naučne konferencije Kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe Općine Lukavac INDA d.o.o. Lukavac, Lukavac 2015., str.18-19.

¹³ Radoslav Maksimović, *Smoluća i njeni ljudi: u prošlosti i sadašnjosti, a budućnost*, OFF-SET, Tuzla, Zrenjanin, 2011.

Neposredna okolina grada Tuzle, tačnije naselje Husino, tokom 1972. i 1973. godine bilo je predmetom etnoloških istraživanja koja je obavio autor ovog rada, stručnjak Muzeja istočne Bosne.

Koristeći naučni aparat uz rad na terenu, ostvaren je detaljan uvid u *geografske odlike mjesta i sve aspekte narodnog života počevši od porijekla stanovništva, narodne privrede, analize naselja, zgrada i pukućstva* te je napravljen osvrt na *narodnu nošnju, narodne običaje i vjerovanja*.

Geografski posmatrano, grupa zaselaka jugozapadno od grada Tuzle, na udaljenosti od oko sedam kilometara, naziva se Husino. Toponim je srednjovjekovnog porijekla, riječ je slavenskog porijekla, a taj naziv zatekla je i turska vlast onda kada nije bilo muslimanskog stanovništva.¹⁴

Znanje lokalnog stanovništva o porijeklu je veoma oskudno. Prema tada prikupljenim podacima, dosta husinskih porodica vodi porijeklo iz Hercegovine, mada neke porodice, kao što su Keroševići, tvrde da potiču iz Mađarske. Glavni zaseoci su: Nikešići, Strane, Grabik, Pranjčići, Gornje Husino, Ankovica, Keroši, Božići i Petrovice.¹⁵

Narodna privreda je doživjela velike transformacije jer je pojavom industrijske proizvodnje udio agrarnog stanovništva značajno smanjen. Stočarstvo i poljodjelstvo su prestali biti dominantne privredne aktivnosti, posjed je usitnjen i smanjen, a tradicionalni zanati su ustuknuli pred masovnim proizvodima relativno jeftinim u odnosu na ručnu izradu predmeta.

Uzgajali su se: konji, koze, ovce i svinje, a od poljoprivrednih kultura najvažnije su bile: pšenica, ječam, raž, zob i kukuruz. Zanimljivo je da je i zemlja koju su obrađivali imala nazive prema kvaliteti tla, tako da se razlikuju: „pravulja“, „ilovača“, „kumovača“ i „pjeskovača“. Od ratarskih alatki, nekad je bio najzastupljeniji drveni plug koji je dolaskom Austro-Ugarske Monarhije i osavremenjavanjem agrarne proizvodnje sve više bio potiskivan.¹⁶

Na prostoru današnjeg Husina u prošlosti građene su kuće - tzv. „šepernjače“ i to uglavnom dvodjelne sa magazom. U kući se spavalo na podu prekrivenom slamaricom, a za pokrivanje je služila „ponjava od četena.“ Štale su također pravljene od „šepera“, a krov je bio prekriven crijepom i na dvije vode. Nužnik je bio vani. Dolaskom austrougarske vlasti nepovratno se mijenja i tradicionalna seoska arhitektura, a stare kuće ustupaju mjesto objektima napravljenim od čvršćeg materijala.¹⁷

---

¹⁴ O tome više vidjeti u :Salih Kulenović, *Etnološka ispitivanja u selu Husinu*, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, Knjiga X, Muzej istočne Bosne u Tuzli, Tuzla 1973., str.55

¹⁵ idem, str.56-58

¹⁶ idem, str.58-59

¹⁷ idem, str.62-63

Kao i u drugim ruralnim sredinama, narodna nošnja je imala svoje specifičnosti i bila je odraz cjelokupne duhovne i materijalne kulture stanovništva Husina, a mijenjala se u skladu sa društvenim promjenama uslovljenim ekspanzijom industrijske proizvodnje i savremenim trendovima.

Narodni običaji i vjerovanja stanovništva Husina oko rođenja djeteta, udaje, ženidbe, sahrane i smrti su uglavnom napušteni. Provedeno istraživanje je pokazalo da je postojao veliki demografski rast obzirom da su žene rađale od petoro do četrnaestero djece.

Muškarci su se ženili oko 22-23 godine, a naročito se vodilo računa da je mlada iz ugledne kuće sa posebnim akcentom na porijeklo i imovno stanje djevojke.

Veliki građevinski i investicioni poduhvati Rudnika lignita „Kreka“ koji su osamdesetih godina dvadesetog stoljeća doveli do otvaranja Površinskog kopa „Dubrave“ bili su uzrokom izmiještanja određenog broja naselja ili njihovih dijelova, a što je bilo praćeno preseljenjem stanovništva. Tom prilikom su vršena etnološka istraživanja na području Donjih Dubrava, Gornjih Dubrava (zaselak Perići), Donjem i Gornjem Par-selu i Gornjim Pascima. Na tom prostoru istražene su osnovne antropogeografske i etnološke karakteristike: *geografski položaj i fizičko-geografske odlike, ime naselja, starost, tip, porijeklo stanovništva, groblja, tradicionalno narodno privređivanje* (zemljoradnja, stočarstvo, voćarstvo), *vodenice, zanatstvo, starinska arhitektura, vodosnabdijevanje, narodna nošnja* i dr.¹⁸

Tradicija o porijeklu stanovništva na navedenom području se slabo održala, a zanimljivo je da stanovništvo pripovijeda legende da su tu prvobitno živjeli Grci, a zatim Mađari, te da ih je kuga otjerala.¹⁹

Prema Ademu Handžiću, Dubrave se pominju u prvoj polovini 16. vijeka kao jedno od 12 sela u Nahiji Spreča, naseljenoj Vlasima gotovo u cjelini.²⁰

Istraživanja na terenu su obuhvatila porijeklo muslimanskih i katoličkih porodica u Dubravama, Par Selu i Pascima. Kao što je to bio slučaj i u drugim dijelovima sjeveroistočne Bosne, u prošlosti je ovaj prostor bio zahvaćen čestim migracijama tokom vremena turske vlasti. Posebno je to bilo izraženo za vrijeme austrougarsko-turskih ratova kada je dolazilo do povlačenja

---

¹⁸ O tome više vidjeti u: Salih Kulenović, *Etnološka razmatranja naselja i stanovništva na prostoru Površinskog kopa Dubrave-južna Sinklinala*, Edicija: Etnologija sjeveroistočne Bosne/RASPRAVE-STUDIJE ČLANCI/, knjiga 2, Muzej istočne Bosne Tuzla, Tuzla, 1995.

¹⁹ Salih Kulenović, naved. djelo pod 18, str., str.74.

²⁰ O tome više u: Dr. Adem Handžić, *Tuzla i njena okolina u XVI vijeku*, „Svjetlost“, Sarajevo, 1975., str.106.

muslimanskog stanovništva iz Ugarske, odnosno do migriranja katoličkog stanovništva u Slavoniju i Bačku.²¹

Prilikom proučavanja stanovništva na širem prostoru PK „Dubrave - južna sinklinala“ detaljno su obrađeni narodni običaji vezani za *rođenje, udaju, smrt*, opisana je *narodna nošnja muslimana i katolika, tradicionalna privreda, način izgradnje kuća i privrednih objekata*. Kao što je to slučaj i u drugim ruralnim sredinama, društveno-ekonomski razvoj je nepovratno izmijenio strukturu i način privređivanja, a evidentan je i pad nataliteta u odnosu na ranije periode.

Dinamika i kontinuitet etničkih procesa na kontaktu semberske ravnice i donjeg Podrinja vidljivi su i na području Janje.

Narodne predaje o nazivu mjesta Janja vezane su za period 1788-1862. godine kada su na ovaj prostor migrirali muslimani iz Srbije. Međutim, A.Olesnicki u radu pod nazivom *Još o ličnosti Đerzelez Alije*, pozivajući se na turskog ljetopisca Pečeviju, navodi da je brdo Gerz-Eljaz u Budimu dobilo naziv po junaku iz Janje. Iz ovog proizilazi da je naselje Janja postojalo u prvoj polovini 17, a možda i u drugoj polovini 16. vijeka.²²

Stanovništvo Janje raspoređeno je po sljedećim mahalama: Smajić Mahali, Polutinama, Varoši, Dugom polju, Šarampovu, Deliće Mahali, Durgutović Mahali, Šekić Mahali, Madžić Mahali, Džafić Mahali, Brzavi i Ciganluku. U navedenim mahalama stanovništvo uglavnom vodi porijeklo iz Srbije, a naseljavanja su bila pod prisilom, shodno odredbama Jedrenskog mira zaključenog 1829. godine između Turske i Rusije, kao i zaključcima Konferencije održane u Carigradu 1876/1877. godine. Istraživanje je pokazalo da je bilo doseljavanja i iz drugih dijelova BiH (Sarajevo, Srebrenica, Hercegovina, Gradačac).²³

Privreda se odvijala na način karakterističan za tadašnja agrarna područja u drugim dijelovima sjeveroistočne Bosne, a bili su zastupljeni: *stočarstvo, ratarstvo, voćarstvo, uzgoj duhana, lov, ribolov, pčelarstvo*, a uzgajana je i *svilena buba*. Zanati su bili dovoljni za potrebe domicilnog stanovništva, a u austrougarskom periodu su bili relativno brzo potisnuti industrijskom proizvodnjom.²⁴

---

²¹ Salih Kulenović, naved.djelo pod 18, str.52.

²² O tome više vidjeti u: Salih Kulenović, *Janja-Etnološka monografija*, rad objavljen u časopisu ČIG, 1980, knjiga XIII, *Edicija: Etnologija sjeveroistočne Bosne*, knjiga 2, Muzej istočne Bosne, Tuzla, 1995., str.118

²³ idem, str.122-131.

²⁴ idem, str.132-152.

U radu su obrađeni nošnja i narodni običaji muslimanskog i pravoslavnog stanovništva (ženidba, udaja), zatim je opisana ishrana koja je kvalitativno varirala ovisno od socio-ekonomskog statusa porodice.²⁵

ZAKLJUČAK

Naučna istraživanja vezana za porijeklo stanovništva, njegovu materijalnu i duhovnu kulturu uključujući i narodne običaje koja su vršena na pojedinim prostorima tuzlanske regije i sjeveroistočne Bosne u prvoj polovini 20. vijeka, a naročito tokom sedamdesetih i osamdesetih godina dvadesetog stoljeća od strane eminentnih stručnjaka Muzeja istočne Bosne i Zemaljskog Muzeja pa sve do danas pružaju opsežan uvid u kulturnoantropološke obrasce koji su tokom minulih vijekova oblikovali život, rad i tradiciju stanovništva svih konfesija.

Tipologija naselja, privreda, običaji vezani za ženidbu, udaju, rođenje djeteta i smrt, narodna vjerovanja ukazuju na određeni civilizacijski stepen razvoja koji ima nesumnjivi kontinuum sa kulturama koje su egzistirale na ovoj teritoriji od antičkog perioda i još ranije.

Industrijalizacija i privredni razvoj koji su započeli inkorporiranjem Bosne i Hercegovine u političko-pravni sistem Austrougarske Monarhije nisu samo bili nagovještaj napretka u socio-ekonomskom pogledu nego su neminovno uzrokovali ireverzibilne promjene u tradicionalnom životu stanovništva.

Brižljivo njegovani narodni običaji kao kulturološko obilježje su u svim gradskim i seoskim sredinama tuzlanske regije doživjeli radikalnu transformaciju; neki su nestali iz narodnog života, a neki su naprosto slabije prakticirani.

Velike promjene su zahvatile i način privređivanja. Stari zanati gube bitku pred industrijskom proizvodnjom, a profana seoska arhitektura se mijenja iz temelja jer stare metode i materijali koji su korišteni u izgradnji kuća i privrednih objekata ustupaju mjesto novim građevinskim uzusima u zidanju kuća i pomoćnih zgrada u domaćinstvima.

Privredni razvoj imao je za posljedicu viši stepen zdravstvene zaštite, povećanje životnog vijeka i standarda, pad nataliteta i ogromne migracije na relaciji selo-grad. Radno aktivno stanovništvo se progresivno povećavalo u

---

²⁵ idem, str.152-158.

industrijskom sektoru, dok je broj poljoprivrednog stanovništva imao tendenciju konstantnog pada.

Terenski rad koji je bio osnov prikupljanja materijalne građe za izradu navedenih naučnih radova predstavlja izvanredan i ključni doprinos spoznaji unutrašnjeg života seoskog stanovništva u vremenu koje je ipak donekle sačuvalo tragove prošlosti i kulturni milje podneblja.

Značaj provedenih istraživanja se ogeda i u tome što se materijalna i duhovna kultura naroda na opserviranom prostoru osvjetljava kroz multidisciplinarni pristup u prezentiranim naučnim radovima jer su, osim etnološkog, zastupljeni historijski i geografski pristup u evaluaciji obrađenog materijala.

Etničke pojave i procesi su vrlo intenzivni kulturološki fenomeni koje treba pažljivo posmatrati i analizirati u kontekstu širih društvenih kretanja i strukturalnih promjena stanovništva.

Iseljavanje bosanskohercegovačkog radno aktivnog stanovništva u inostranstvo koje je u posljednjih pet godina poprimilo kataklizmičke razmjere i unutrašnja pomjeranja uslovljena socijalnim, ekonomskim i političkim faktorima su momenti koji sistematski, dugoročno i ireverzibilno utiču na etničke prilike, a konačne posljedice po duhovnu i materijalnu kulturu naroda su nepredvidive.

Tradicionalni *modus vivendi* usljed djelovanja polivalentnih eksternih uticaja sve više odlazi u zaborav, a evidentna kulturna uniformnost i podložnost nekritičkom usvajanju vrijednosti nametnutih putem medija prijete urušavanju i definitivnom nestanku tradicionalnih vrijednosti.

Percepcija vlastite kulture i tradicije kroz etnološka istraživanja je esencijalni faktor za introspekciju naroda kroz podsjećanje na protekle faze civilizacijskog razvoja u savremenim uslovima kada se nameću socio-kulturni parametri koji nisu imanentni na ovom dijelu Balkanskog poluostrva.

Etnološka istraživanja su važan faktor kojeg treba uzeti u obzir i u razvoju turističke privrede jer se kroz naučni pristup otvara prostor revitalizaciji kulturnog naslijeđa i njegovoj popularizaciji putem medija.

Bogata materijalna i duhovna kultura prostora sjeveroistočne Bosne predstavlja ogromnu riznicu znanja i nepresušan izvor zanimanja za tradiciju i kulturu, što u postojećim uslovima ekonomske stagnacije i prisustva velikog broja nezaposlenog radno aktivnog stanovništva širom otvara perspektive turističkoj djelatnosti i angažmanu relevantnih društvenih faktora usmjerenom na stvaranje klime povoljne za ekonomska ulaganja u projekte zaštite materijalnog naslijeđa i otvaranja novih radnih mjesta.

IZVORI I LITERATURA

1. Filipović, S.Milenko, *Ozrenjaci ili Maglajci*, GZM, NS, Sv.VII, Sarajevo, 1952., str.337-374;
2. Kulenović, Salih (1973.), *Etnološka ispitivanja u selu Husinu*, Članci i građa za kulturnu istoriju Istočne Bosne, Knjiga X, Muzej istočne Bosne u Tuzli, Tuzla, str.55-68;
3. Handžić, Adem, *Tuzla i njena okolina u XVI vijeku*, „Svjetlost“, Sarajevo, 1975.;
4. Kulenović, Salih (1980.), *Janja-Etnološka monografija*, rad objavljen u časopisu ČIG, knjiga XIII, *Edicija:Etnologija sjeveroistočne Bosne/RASPRAVE-STUDIJE-ČLANCI/*, knjiga 2, Muzej istočne Bosne, Tuzla, 1995., str.117-160;
5. Kulenović, Salih (1994.), *Gračanica i okolina, Antropogeografske i etnološke odlike*, Muzej istočne Bosne, DD „GRIN“ Gračanica;
6. Kulenović, Salih (1995.), „Etnološka razmatranja naselja i stanovništva na prostoru površinskog kopa “Dubrave-južna sinklinala“, *Edicija:Etnologija sjeveroistočne Bosne /RASPRAVE-STUDIJE-ČLANCI/*, knjiga 2, Muzej istočne Bosne, Tuzla, str.45-95;
7. Maksimović Radoslav, *Smoluća i njeni ljudi:u prošlosti i sadašnjosti, a budućnost*, OFF-SET, Tuzla, Zrenjanin, 2011.;
8. Kulenović, Salih, Sakić, Mihađ, Kulenović, Nihad (2015.), *Rezultati dosadašnjih arheoloških i etnoloških istraživanja na prostoru Općine Lukavac*, Zbornik radova sa naučne konferencije Kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe Općine Lukavac, INDA d.o.o. Lukavac, str.16-21

**IMPORTANCE OF ETHNOLOGICAL RESEARCH IN PRESERVATION OF
TRADITIONAL VALUES IN THE FIELD OF SPIRITUAL AND MATERIAL
CULTURE IN THE TERRITORY OF THE TUZLA REGION**

Abstract: *The study of ethnic phenomena and processes in the territory of north-eastern Bosnia at the end of 19th century and in the first half of the 20th century and intensified in the seventies of the twentieth century, to this day it provides a unique insight into the traces of the material and spiritual culture of the people living in this region as well as the changes due to socio-economic progress and changing the structure of the population.*

Continuous work of experts of various profiles (archaeologists, cultural anthropologists, historians) of the National Museum in Sarajevo and experts of Eastern Bosnia Museum and much later the Institute for the Protection and Use of Cultural and Historical and Natural Heritage of Tuzla Canton has successfully preserved the entire life of the past population of the observed area.

Archaeological and ethnological research on different localities indicates a continuous flow of life from prehistory to modern times, and the rich folk life is presented through traditional material culture (construction of houses, auxiliary facilities, folk trades, cattle breeding, crafts, crafts) and spiritual culture folk customs and beliefs related to marriages, births, deaths).

The intense process of industrialization started with the establishment of the Austro-Hungarian Administration in Bosnia and Herzegovina, had caused not only socio-economic development but also very fast decommissioning of craft production, followed by the reduction of the agrarian population and the growth of the industrial population accompanied by a decline in birth rates. Certain folk traditions have simply disappeared under the stroke of modernization.

Ethnic phenomena and processes now present irreversibly affect the cultural pattern characteristic of this part of the Balkan peninsula, indicating the necessity of intensifying work in the field of ethnological and in general cultural studies of the past as a way of preserving the entire national heritage.

Keywords: *ethnic phenomena and processes, material and spiritual culture*